

Viccek, karikatúrák, anekdoták: avagy a humor szerepe a történelem tanításában

F. Tóth Zoltán

*„A humorban nem ismerek tréfát”
(Karinthy Frigyes)*

Sokak számára különösnek tűnhet, hogy a viccmesélés komoly eszköze lehet a történelem tanításának. Tapasztalataim és diákjaim jelzései alapján azonban bátran mondhatom, a vicc kiváló segítség a mindennapi tanítás során.

Az alábbiakban néhány érvet és tanácsot sorakoztatok fel, hogyan tehetjük színesebbé, egyedibbé és hasznosabbá óráinkat.

Néhány gondolat a humor természetéről és a tanításban betöltött szerepéről

1. A humor gyakran világít rá egy történelmi korszak vagy esemény sajátosságaira, az akkori ember életviszonyaira, mindennapi körülményeire. Segít tehát, hogy a figyelem **fókuszába** a történelem meghatározó vonásai kerüljenek, **orientálja** hallgatóságát, **tömörségével** segít a lényeges információk felfedezésében.
2. A vicc – természeténél fogva – a legkomolyabb történésekről is karikírozva beszél. Fonáksága, esetlegesen öniróniája az adott korszak számára gyakran a túlélést, **kibeszélhetőséget** biztosította, a mai kor diáksága számára segíti egy témával, korszakkal való értelmi, érzelmi azonosulást, segíti a múlt **elmesélhetőségét**, **életszerűvé** tételét.
3. Tudjuk, sok diáknak nehéz szavakba önteni az órán hallott és tankönyvekben rendszerezett, megtanulandó információkat. Az órán hallott vicc vagy az ott látott karikatúra éppen tömör, csattanó jellege miatt **erős nyomokat képes hagyni**, így a felidézés során a vicc történelmi, tartalmi vonatkozásait a humor könnyebben rendezhetővé, **megjegyezhetővé** teszi.
4. A humor fontos segítség lehet a tanulói **motiváltság kialakításában**, annak tartós fenntartásában. Segít közelebb hozni egy régmúlt időszakot, segít a figyelem felkeltésében, fenntartásában.
5. A viccmesélés lehetőséget teremt az **oldott légkör** kialakítására, az esetleges szorongások oldására, leküzdésére, kiváló alapot adhat a partneri tanár-diák viszony kialakításában,

segítséget nyújthat a közvetlenebb, oldottabb beszélgetések elindításához, az **élményalapú, tanuló és probléma-centrikus** tanításhoz.

6. A humor – a múlt korszakainak feltárásán túl – segítséget jelenthet saját korunk problémáinak megismerésében is. Segít a **reflektív látásmód** kialakításában, önmagunk erőnyeinek és hibáinak feltárásában, segíthet az elérő kultúrák, vallások, szokások sajátosságainak megismerésében, alkalmat adhat az órai **nevelésre** és **szemléletformálásra**.

Néhány csapda, amit el kell kerülni

1. A vicc csak akkor lesz érthető, akkor tölti be szerepét, ha **illeszkedik a már megtanultakhoz**, és nem kell tartalmi vonatkozásait utólag magyarázgatni. Fontos, hogy a diákok kellő ismeretek birtokában hallgassák a viccet, nézzenek karikatúrát, különben fennáll az a veszély, hogy értetlenül ülnek majd. Ez különösen igaz olyan esetekben, amikor egy adott korszak speciális vonásaira, fogalmaira utal a vicc, amelyet nemhogy nem éltek meg, de amelyről még nem is igen hallottak.

2. A viccnek nem csupán a már tanultakhoz, de **a tanított korosztályhoz** is illeszkednie kell. Más vicc mondható el egy nyolcadikos, és megint más egy érettségiző osztályban. Ügyelnünk kell a megfelelő stílusra, szóhasználatra. Különös, de még az is előfordulhat, hogy ugyanazon évfolyamon belül egyik osztályban más vicc mondható el, mint a párhuzamosban, ennek felismerése fontos lehet céljaink elérésében.

3. Gondoljuk jól át a viccet, mielőtt elmeséljük, kellő körültekintés után válasszuk ki a karikatúrát, mert **egy rosszul elmesélt vicc** többet árthat az órának és a tanárnak, mint használhatna. Sajnos nem mindannyian érezzük magunkat alkalmasnak arra, hogy hitelesen, kellő komolysággal építsünk fel egy rövid történetet, adjuk meg a vicc csattanóját. Ilyenkor – ha a szándék megvan - érdekesebb egy arra alkalmas diákra bízni a vicc elmesélését.

4. Lényeges, hogy a humor **nem lehet sértő** semmilyen társadalmi, politikai, vallási csoport, vagy kisebbség számára. Kerülni kell a társadalmi előítéletek és negatív sztereotípiák erősítését, csak olyan vicceket vigyünk óráinkra, amelyek a történelmi tudás elmélyítését, az együttműködést szolgálják, lássuk be – még ha nekünk tetszetős viccről van is szó – nem minden történet alkalmas a tanításhoz.

5. A vicc **nem helyettesítheti a tanítási folyamatot**, nem válthatja ki a tanári magyarázatot, a közös munkát. A humor csak támogatója lehet a megértésnek és együttműködésnek, segítheti, de nem helyettesítheti a tanulást, rögzítést és felidézést.

6. A humor **túlzott tanórai alkalmazása** komolytalanná teheti a tanítás folyamatát, akadályozhatja az elmélyedést, sőt, a tanár személyének súlytalanná válásához is vezethet.

7. Tudnunk kell, mi a célunk a vicc, az anekdota elmesélésével, a karikatúra bemutatásával. A konklúziók levonása, a **tanulságok megbeszélése nélkül** törekvéseink könnyen kudarcot vallhatnak.

Hogyan illeszkedjen a vicc az óra menetéhez?

- Át kell gondolnunk, hogy a vicc illik-e a tanított korszakhoz, megfelel-e nevelési-oktatási céljainknak?
- Tudnunk kell, hogy a viccet mi magunk meséljük-e el, vagy diákra bízunk a történet elmesélését, vagy írott szöveg alapján egyéni, vagy csoportos feldolgozást szeretnénk-e?
- El kell döntenünk, hogy a viccnek másodlagos (tananyagot erősítő), vagy elsődleges (a tananyagot a viccre építve magyarázzuk) szerepet szánunk.

A vicc hasznosulása

- Használhatjuk forrásként (köznépi szájhagyomány) egy korszak megismeréséhez.
- Vizsgálhatjuk nyelvezetét, stílusát.
- Kereshetjük mondanivalóját, üzenetét, tanulságait.
- Számonkérésnél kreatív feladatként is adható a vicc, vagy a karikatúra (újabbán az érettségien is előfordul).
- Csoportos feldolgozásnál a vita lehetőségét adja (miért tetszett, miért nem, alkossunk véleményt).

Milyen témákhoz használható a humor?

- Jellemzően a **XIX-XX. század** történelmének tanításához adhat segítséget. Tudvalevő, hogy a politikai humor a **diktatórikus időszakok** idején, válságos, vagy gyorsan változó korokban különösen jellemző („A humor az elme szellőzőablaka” – Ansel Éva filozófus), ezért bizonyos korszakok tanításánál kifejezetten ajánlott a humor bevonása a tanítási-tanulási folyamatba (pl. Rákosi-korszak, Kádár-korszak).

Egy példa:

Kérdés a hetvenes évekből:

– *Hányféle sör van Magyarországon?*

– *Három. Világos sör, barna sör és munkásör.*

*

- A vicc gyakran kötődik egy-egy **történelmi személyiséghez**, így a humor támasz lehet bizonyos életpályák szakaszainak bemutatásánál is. Egy példa:

Retek és Saláta találkoznak 1951 május elején a Körúton. Körülnéznek, majd Retek odasúgja Salátának:

- *Van két hírem. Egy jó és egy rossz. Melyikkel kezdjem?*
- *A jóval.*
- *Meghalt Sztálin.*
- *És mi a rossz?*
- *Hogy nem igaz.*

- A viccek gyakran rávilágítanak egy-egy nép, kultúra, társadalmi csoport szokásaira, hagyományaira, gondolkodásmódjára, ezért alkalmasak arra, hogy a **mindennapi élet** bemutatását segítsék. Néhány példa:

1946 tavasza:

- *Apuka, mi az, hogy infláció?*
- *Infláció az, kisfiam, amikor én a jövő havi fizetésemből ebben a hónapban csak a múlt havi árak mellett tudnék megélni.*

*

1950. Ketten beszélgetnek.

- *Én nem értem – mondja az egyik –, hogy öt évvel a háború után miért van még mindig húshiány Pesten.*
- *Pedig egyszerű a magyarázat – így a másik. – A tyúkok a füstös presszóban üldögélnek, a libák a Váci utcában sétálgatnak, a marhák a hivatalokban ülnek, a disznók a pártban – és csak a birkák dolgoznak.*

*

80-as évek:

A balatoni üdülőhely kolbászsütőjénél egy tekintélyes megjelenésű öregurat nagyon készségesen szolgál ki a tulajdonos. Amikor a vevő elmegy, felesége mérgesen kérdi:

- *Ennek a vásárlónak miért mérted olyan pontosan a kolbászt? Hova jutunk így?*
- *Ez az ember engem nem ismert meg, de tartozom neki a jó kiszolgálással. Ő volt ugyanis a gimnáziumi osztályfőnököm, és ha annak idején nem csap ki az iskolából, akkor én most egyszerű mérnökként nyomoroghatnék valahol.*

*

- *Kik építik a szocializmust?*
- *A munkából kiváló dolgozók.*

*

1990 után:

- Voltál orvosnál? – kérdi a nyugdíjastól barátja.*
- Voltam – feleli a nyugdíjas. – Adott gyógyszert, kiváltottam, de nem tudom beszélni.*
- Miért nem?*
- Mert az van ráírva, hogy csak étkezés után...*

Óravázlat

Óravázlat szerzője: F. Tóth Zoltán

Téma (óra, foglalkozás címe)	Hétköznapok a '70-es évek Magyarországn vicc és karikatúra segítségével
Iskolatípus	☒ Középiskola
Évfolyam (vagy korosztály)	12. évfolyam
Nagyobb egység, témakör (fejezet, epocha, projekt címe)	Kádár-korszak
Csoport nagysága	☒ Osztály
Időtartam (perc)	45 perc
Célok (összefüggések, képességek, attitűdök)	a) Bemutatni az egyén és hatalom viszonyát, az ebből adódó gazdasági-társadalmi sajátosságokat b) Vázolni, hogy a Kádár-korszak hogyan hatott az életkörülményekre. c)"Alulnézetből" láttatni egy történelmi időszakot, mely összevethetőséget teremthet a jelennel, és erősítheti azt a képességet, hogy egy korszak állapotait mélyebben élhessük át.
Foglalkozás típusa	☒ Tanórai ☒ Tantermi
Munkaformák	☒ Frontális ☒ Csoportmunka
Eszközök	Fénymásolatok, projektor (karikatúra és vicc kivetítése esetén)
Előkészületek	Viccek, karikatúrák gyűjtése, a témához rendezése. Fénymásolatok készítése, projektor beállítása..

Tevékenység

Idő (perc)	Tartalom	Tanulói tevékenységek	Eszközök
5	A tanóra elején közös, vázlatszerű ismétléssel elevenítjük fel a Kádár-korszak 1956 és 1968 közötti időszakának jellegzetességeit. Cél: A '70-es éveket összevethetővé tenni a „kemény” diktatúra időszakával.	A diákok fogalmaznak meg egymásnak rövid, gyorsan megválaszolható kérdéseket. A válaszokat is ők adják, majd (tanári irányítás mellett) eldöntik, elfogadható volt-e a válasz.	Füzet, tankönyv
20	Tanári magyarázat keretében bemutatom a '70-es évek Magyarországának fontosabb történéseit, jelenségeit, összefüggéseit (új gazdasági mechanizmus leállítása, életszínvonal és legitimitáció összefüggései, a „második gazdaság” jelensége, háztáji, a társadalom közállapotai, stb.)	Jegyzetelés, kérdések feltevése	Füzet
5	<p>a) A vicc kiosztása fénymásolaton</p> <p>b) A karikatúra kivetítése projektorral</p> <p><i>A vicc a következő:</i></p> <p>Kádár János és J. F. Kennedy találkoznak. Kádár udvariasan megkérdezi: „Elnök úr, hogy élnek önöknél az emberek, mennyit keresnek, mire költik?”</p> <p>„Hát nálunk egy átlagos dolgozó megkeres ezer dollárt havonta. Ebből százötven dollárt levonunk adóba, száz dollárért élelmet vásárol, ugyanennyit ruházkodásra költ” – s ezzel Kennedy megáll a felsorolásban.</p> <p>„Jó, jó – mondja Kádár - de a többit mire költi?” Kennedy széttárja a kezét: „Nem tudom. Nem érdekel minket. Nem kutatjuk.”</p> <p>Most Kennedy kérdez: „Önöknél hogy élnek az emberek?”</p> <p>„Nálunk egy átlagos dolgozó megkeres havi ezer forintot. Ebből hétszáz forintot elkölt élelemre, négyszázat ruházkodásra, másik négyszázat félretesz kocsira” – s itt Kádár megáll a felsorolásban.</p> <p>„Jó, jó – mondja Kennedy - de hát a többi pénzt honnan szerzi?” Most Kádár tárja szét a karját: „Nem tudom. Nem érdekel minket. Nem kutatjuk.”</p>	<p>a) Egyéni olvasás és tanulmányozás</p> <p>b) Megfigyelés</p>	Fénymásolat, projektor

Tevékenység

Idő (perc)	Tartalom	Tanulói tevékenységek	Eszközök
	<p>A karikatúra:</p> <p>„Te jó isten, hol is vagyok én minden csütörtök este másodállásban?” (Karikatúra az 1970-es évekből)</p>		
13	<p>A vicc és a karikatúra közös megbeszélése (Forrásfeldolgozás csoportmunkában)</p>	<p>Néhány fős csoportokban megfogalmazni a vicc és karikatúra mondanivalóját, a két forrás összefüggéseit, kapcsolódásait. Vita indítása– eltérő értelmezések rövid kifejtése, ütköztetése, érvelés a csoportok között a vélemények mellett. <i>A vicc segít megérteni a „nyugati és keleti blokk” gazdaságai, életszínvonala közti különbségeket. Alkalmat teremt arra, hogy megbeszéljük Kádár „puha”</i></p>	

Tevékenység			
Idő (perc)	Tartalom	Tanulói tevékenységek	Eszközök
		<i>diktatúrájának néhány sajátosságát (pl. életszínvonal és legitimitáció összefüggései) (A karikatúra alapján be lehet mutatni a „második gazdaság” a „fusizás, maszekolás” jelenségét, hátterét. Ki lehet térni a túlhajszolt életforma társadalmi hatásaira.</i>	
2	Tanári összegzés Házi feladat kijelölése: a) Vesse össze a '70-es évek életkörülményeit napjainkkal, vagy az '50-es évekkkel. (írásban vagy szóban) b) Hozzon, keressen, szüleitől kérdezzen a korszakra vonatkozó viccet, melyet a következő óra elején felolvashat, de hozhat karikatúrát is (Lúdas Matyi nevű vicclap!)	Jegyzetelés	Füzet
Értékelés módja	Tanulságok levonása: mit tudunk meg a vicc és a karikatúra értelmezéseiből? Kinek az értelmezése tetszett leginkább? Érdemes dicsérni, ösztönözni. Javasolható, hogy a dolgozatban is szerepeljen majd humor, karikatúra.		
Megjegyzésj avaslatok	a) Előfeltétel, hogy alapvető ismeretekkel már rendelkezzenek diákjaink a vicc elmesélésekor. b) Próbáljuk meg bevonni a humort kevésbé szerető, zárkózottabb diákokat is, kiváló oldási lehetőség! c) Ne zavarjon, ha nevetés, hangosabb zaj keletkezik a vicc alatt. Ez „műhelyzaj”, előre visz. d) A vicc elmesélése lehetséges a tanár által frontális óravezetés keretében és lehetséges az is, hogy tanári irányítás mellett, a vitát kerülve vonjuk le a tanulságokat. Ha nem áll rendelkezésre projektor, a karikatúrát fénymásolatban is ki lehet adni.		
Felhasznált irodalom	A legnagyobb vicckönyv (Köves József összeállítása) K.U.K. Kiadó, Budapest, 2006 Történelmünk humorban, szerkesztette: Szenes Imre, Cascade kiadó, Budapest, 1997 Karikatúra: http://www.okm.gov.hu/letolt/okev/doc/erettsegi_2007/oktober/e_tort_07okt_fl.pdf		